

Oorlog voeren in de 21ste eeuw: drones

INHOUDSOPGAVE

- 02 Ten geleide
- 03 Voorwoord
- 03 Onbemande systemen: waar gaat het om?
- 07 Inzet van de onbemande systemen
- 09 Het effect en de risico's van onbemande systemen op het terrein
- 12 Ethische en juridische vragen en overdenkingen
- 15 Conclusies
- 16 Oproep Pax Christi International

TEN GELEIDE

Er speelt zich een ware revolutie af op het vlak van oorlogvoering: onbemande systemen worden steeds vaker ingezet in militaire operaties. Als vredesbeweging, die ijvert voor dialoog en geweldloze conflicthantering, houden wij de vinger aan de pols wat nieuwe evoluties betreft, die geen einde maken aan militair ingrijpen, maar ze juist aansporen.

Het bekendste en beruchtste voorbeeld van de onbemande systemen zijn ongetwijfeld de **drones**. De definitieve integratie van deze onbemande vliegtuigen in het militair handelen luidt een nieuwe fase in van de moderne oorlogvoering. Volgens voorstanders van het gebruik van deze toestellen verhoogt het gebruik van drones de veiligheid van soldaten en burgers tijdens militaire operaties.

Maar het blijft oorlog voeren, waarbij mensen worden gedood. Wil men slachtoffers vermijden, dan zal men in de eerste plaats moeten overgaan tot niet-militaire methoden om conflicten op te lossen in plaats van het verder uitkienen van wapensystemen. Dat blijft hoe dan ook het uitgangspunt van Pax Christi Vlaanderen.

Dit dossier is geen gemakkelijke lectuur. Willen we echter wegen op het (publieke) debat over de inzet van robots en onbemande systemen bij militaire operaties, dan moeten we ons degelijk informeren. Dankzij Stijn Van Bever, voormalig medewerker van onze Dienst Geweldpreventie, ligt voor u een mooi naslagwerk vol informatie over deze onbemande systemen, waarom en hoe zij worden ingezet en wat de mogelijke gevolgen zijn van de felle toevlucht tot deze "nieuwe" wapens.

Annemarie Gielen

Coverfoto:

MQ-1 Predator uitgerust met AGM-114 Hellfire-raketten voert een gevechtmissie uit boven zuidelijk Afghanistan

Stijn Van Bever studeerde geschiedenis en Conflict and Development aan de UGent. Tussen 2007 en 2010 werkte hij bij de ngo Vlaams International Centrum. Als programmabeheerder Centraal-Afrika werkte hij met lokale partnerorganisaties aan reïntegratieprogramma's voor ex-kindsoldaten in Oost-Congo en Burundi. Van 2010 tot midden 2012 werkte hij voor Pax Christi Vlaanderen en Pax Christi International rond ontwapeningsdossiers en internationale politieke thema's.

VOORWOORD

Het voorbije decennium is het gebruik van robots en onbemande systemen voor militaire doeleinden enorm toegenomen. Legers gebruiken ze steeds vaker om manschappen bij te staan in hun opdrachten. Zo worden minitanks ingezet om berrmbommen onschadelijk te maken en gebruiken ontminningsteams op zee bestuurbare robotboten vanop afstand. Drones (onbemande vliegtuigen) worden massaal ingezet in Afghanistan en Pakistan.

De technologie van de onbemande systemen helpt militairen bij het verkennen van het terrein, bij het detecteren van potentiële risico's en het onschadelijk maken van explosieven. Waar vroeger militairen ingezet werden in risicovolle operaties, worden zij vandaag steeds vaker vervangen door onbemande systemen die op afstand worden bestuurd. De kans dat militairen sneuvelen, wordt zo tot het minimum herleid. De inzet van onbemande systemen maakt dat oorlogvoeren zonder de inzet van militairen – een scenario dat nog niet zo lang geleden pure science fiction leek – geen illusie meer blijft.

Militaire operaties met onbemande systemen zijn niet vrij van kritiek. Er is bijvoorbeeld de fysieke en mentale afstand die ontstaat tussen soldaten en het conflictgebied. De bestuurder van de onbemande systemen bevindt zich immers vaak duizenden kilometers van het slagveld. Het fysieke contact met burgers op het terrein wordt gereduceerd tot het waarnemen van figuren op een beeldscherm. Het risico bestaat dat dit leidt tot een "dehumanisering": waar een soldaat op het terrein zich immers "in medias res" (middenin de actie) bevindt, rechtstreeks contact heeft met burgers op het terrein en een situatie kan analyseren voor hij ageert, heeft de bestuurder van de onbemande systemen geen direct contact. Hierdoor bestaat het risico dat de drempel om over te gaan tot offensieve acties kleiner wordt. Een rapport over gewapende drones van de Britse "Fellowship of Reconciliation" waarschuwde al voor een groeiende *Playstation*-mentaliteit bij bestuurders van deze drones; een vervaging van de grens tussen fictieve games en de rauwe realiteit van gewapende conflicten.

Mensenrechtenorganisaties maken zich ook grote zorgen om de sterke toename van missies met gewapende drones en de grote mate van geheimhouding en ondoorzichtigheid die gepaard gaat met deze operaties. Het verworven Internationaal Humanitair Recht is in gevaar.

De "robotisering" van oorlogvoering is een erg nieuwe, maar onomkeerbare evolutie. De komende jaren zal dit het karakter van militaire acties grondig veranderen. Deze ontwikkelingen brengen echter nieuwe ethische, politieke en juridische vragen mee. Daarom is het noodzakelijk dat het debat nu gevoerd wordt. Nu kan immers nog richting gegeven worden aan de onvermijdelijke ontwikkeling van onbemande vliegtuigen en robots. Met dit Koerierdossier wil Pax Christi Vlaanderen stelling nemen in deze complexe discussie.

ONBEMANDE SYSTEMEN: WAAR GAAT HET OM?

In de huidige discussie kan verwarring ontstaan over het gebruik van de benamingen voor verschillende types onbemande systemen. Het bekendste woord is 'drones'. Deze term verwijst naar 'Unmanned Aerial Vehicles' (UAV's), onbemande vliegtuigen. Het woord 'drone' komt van het zoemende geluid (*droning*) dat de vliegtuigjes maken tijdens de vlucht.

Naast UAV's zijn er ook 'Unmanned Ground Vehicles' (UGV's), onbemande grondvoertuigen die onder andere worden gebruikt voor het opruimen van berrmbommen, voor verkenning, bewaking of voor aanvalsdoeleinden (in het laatste geval wordt vaak gesproken over 'combat vehicles', dus UCAV's, UGCV's, etc.). Binnen deze categorie kan dan weer een onderscheid gemaakt worden tussen kleine robots die op afstand bestuurd worden en complete terreinvoertuigen.

Voor op zee zijn er 'Unmanned Underwater/ Surface Vehicles' (UUV's/USV's), op afstand bestuurbare vaartuigen die onder andere kunnen worden ingezet als mijnenruimers of voor verkenningdoeleinden.

De eerste experimenten met onbemande systemen werden al tijdens de Eerste Wereldoorlog gedaan, met radiografisch bestuurbare voertuigen. Zo werden kleine robots gebruikt om goederen door de loopgraven te verplaatsen. De Tweede Wereldoorlog zorgde voor een intensivering van onderzoek, zowel door de Geallieerden als door de Nazi's. Voorbeelden zijn de Duitse V1 en V2, in feite op afstand bestuurbare bommen. Ook de Amerikanen en Britten experimenteerden met op afstand bestuurbare systemen.

Flying Fortress Drones: experimentele vanop afstand bestuurd onbemande toestellen boven New Mexico in 1946

Veelgebruikte afkortingen voor onbemande systemen	
Lucht	UAV
Land	UGV
Zee	UUV / USV

Unmanned Aerial Vehicles

Hoewel al tijdens de oorlog in Vietnam kleine drones werden ingezet voor verkenningen, liet de introductie op grote schaal nog lang op zich wachten. Pas tijdens de Balkanoorlogen werden drones op grote schaal ingezet voor verkenning, informatievergaring en het bepalen van doelwitten.

De inzet van drones voor verkenning zette zich door in de laatste jaren van de vorige eeuw. Zo bleek dat drones vóór de aanslagen van 11 september Osama Bin Laden, op dat moment al gezocht voor aanslagen op Amerikaanse ambassades en het marineschip USS Cole, al een aantal keer in het vizier hadden genomen. Omdat deze drones nog niet bewapend waren, konden ze echter niet meer doen dan toekijken.

Om te doden

Dit verhaal lag mee aan de basis van het besluit van het toenmalige Amerikaanse opperbevel na 11 september om drones te bewapenen en in te zetten op “targeted killing programs” – geplande missies – om zogenaamde High Value Assets (HVA), belangrijke personen binnen vijandige groeperingen, uit te schakelen. Eén van de bekendste eerste aanvallen was de raketaanval in 2002 in Jemen op een wagen met Al-Qaida-verdachten. Deze aanval lokte onmiddellijk discussie uit over de legitimiteit en effectiviteit van missies met gewapende drones. De drone veranderde van een Unmanned Aerial Vehicle in een Unmanned Combat Aerial Vehicle (UCAV).

Sinds 2002 is er een sterke toename van aanvallen met UAV's op doelwitten in Irak, Afghanistan en ook Pakistan. Missies met drones lijken de toekomst van de oorlogsvoering te gaan domineren. Dit wordt geïllustreerd door het feit dat er sinds enkele jaren meer UAV-piloten worden opgeleid dan reguliere piloten. De MQ-1 Predator-drones hebben sinds 2006 meer dan 1 miljoen vliegreuren en 80.000 missies gevlogen, waarvan 85 % gevechtsmissies. Deze aantallen zullen de komende jaren nog stijgen, gezien de toenemende hoeveelheid drones op het slagveld en hun populariteit onder legerleiders.

Grote drones

UAV's zijn er in de meest diverse formaten. Er zijn de grote UAV's (qua spanwijdte vergelijkbaar met een standaard passagiersvliegtuig) die vanuit militaire bases in de Verenigde Staten worden bestuurd. Deze worden vooral gebruikt voor het inwinnen van informatie, voor verkenning en bewaking, voor aanvallen ter ondersteuning van grondtroepen en voor de “targeted killings”, het doelgericht doden. Een nieuwe hightech functie van deze drones is elektronische oorlogsvoering: het verstoren van radarsignalen en het aanvallen van elektronische systemen met elektromagnetische straalwapens. Daarnaast zijn er de kleine, draagbare drones die meegedragen en gelanceerd kunnen worden door een soldaat en zo ogen en oren kunnen geven aan grondtroepen. Voorbeelden zijn de Raven en de Desert Eagle, die al werden ingezet in Irak en Afghanistan. Dit procedé wordt in het

militaire jargon omschreven als “looking over the next hill”. Het gebruik van deze toestellen zal in ieder geval toenemen en een onmisbaar element vormen voor de zogeheten Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR)-taken (inlichtingen-bewaking-verkenning).

Zwermen drones

Op dit ogenblik wordt geëxperimenteerd met “swarms”: drones worden geprogrammeerd om samen te werken in zogenaamde zwermen. Deze zwermen bestaan uit een bepaald aantal drones die gezamenlijk een missie uitvoeren en door middel van onderlinge afstemming en grondbesturing samenwerken.

De technologische ontwikkeling gaat bij U(C)AV's zeer snel. Jaarlijks investeren publieke en private instellingen 4,9 miljard dollar in gebruik en ontwikkeling van UAV's. Dit bedrag zal de komende jaren zeer waarschijnlijk oplopen tot 11,5 miljard dollar per jaar.

Testprojecten van verschillende fabrikanten geven een inzicht in de toekomstige ontwikkelingen van de UAV's. Zo zullen drones in de toekomst ook onzichtbaar gemaakt worden voor radars (het “Stealth”-principe, dat al ingeburgerd is bij bemande gevechtsvliegtuigen) en zal bewapening nog een grotere rol gaan spelen.

Drones in alle vormen

“The sky is the limit”. Dat lijkt het motto te zijn in de ontwikkeling van drones. Zo worden er drones ontwikkeld ter grootte van een insect, maar is ook een aantal zeer grote UAV's ontworpen, geschikt om enkele dagen in de lucht te blijven; die zijn momenteel in de testfase. Uitgerust met zeer scherpe camera's en elektronische af luisterapparatuur kunnen zij op meer strategisch niveau de ogen en oren zijn voor grondtroepen. Er liggen zelfs plannen op de ontwerptafel om UAV-platforms te maken die in de stratosfeer kunnen worden gelanceerd om vandaar uit enkele jaren dienst te doen als lanceerplatform voor kleinere drones. In hoeverre deze “hemelbestormende” plannen realiteit zullen worden, valt echter nog te bezien. Zeker nu de financiële realiteit stilaan ook de militaire budgetten lijkt te hebben bereikt.

Unmanned Ground Vehicles

Ook op de grond is het belang van robots in oorlogsvoering de laatste jaren sterk toegenomen. Het gebruik van op afstand bestuurd voertuigen kent echter een zeer lange geschiedenis. Al in de Tweede Wereldoorlog ontwierpen en gebruikten de Duitse en Russische legers op afstand bestuurbare tank(je)s. Latere onbemande systemen richtten zich meer op verkenning en het onschadelijk maken van landmijnen en bommen.

De grote ravage die bermbommen (*IED's* of *Improvised Explosive Devices*) aanrichtten in Irak en Afghanistan versnelden de investeringen in het opsporen en onschadelijk maken ervan. Daarnaast zijn er al bewapende robots geproduceerd die vijandelijk vuur kunnen lokaliseren om

vervolgens terug te vuren, robots die de verkenning van huizen kunnen uitvoeren en robotpatrouillewagens die ingezet kunnen worden voor verkenningsopdrachten.

De toename van het gebruik van robotvoertuigen is duizelingwekkend. In 2004 werden er 150 robots ingezet, in 2008 steeg dit aantal naar 12.000. Tegenwoordig worden meer dan 24 verschillende soorten robots gebruikt. Het voordeel van het gebruik van grondrobots is dat ze kunnen ingezet worden voor taken die gezien worden als "DDD": *dull* (saai), *dirty* (vuil) and *dangerous* (gevaarlijk).

Het opsporen en ontmantelen van boobytraps en IED's kan nu op een voor mensen veiligere manier gebeuren. Ook het verkennen van woonwijken, huizen en kamers gebeurt efficiënter door de inzet van robots. Aangezien ze uitgerust kunnen worden met high-tech video- en audio-apparatuur, zijn robots ook een efficiënt instrument voor verkenningsopdrachten van grensgebieden en militaire bases. Op het terrein worden zij ingezet om het inzicht van grondtroepen in de situatie te vergroten of om te fungeren als een mechanische muilezel die munitie en voorraden kan meedragen. Ook kunnen robots uitgerust worden met sensors om biologische en chemische wapens te detecteren en wordt er zelfs onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om robots eerste hulp te laten verlenen aan gewonden.

Amerikaans militair maakt een verkenningsdrone lanceringsklaar voor een vlucht over Diyala, Irak

Alle bovengenoemde robots zijn op afstand bestuurbare robots die handmatig bediend worden. Momenteel vindt er ook veel onderzoek plaats naar autonome robots die zelf in staat zijn beslissingen te nemen.

Investerings pieken

De meeste NAVO-lidstaten beschikken over UGV's voor bomdetectie en mijnruiming. De multifunctionaliteit van deze robots heeft de inzet ervan sterk doen stijgen. De groeiende investeringen suggereren dat de toekomst meer toepassingen en mogelijkheden in petto heeft. De investeringen lopen in 2010 wereldwijd waarschijnlijk op tot 410 miljoen dollar. De Amerikaanse overheid bijvoorbeeld, ziet veel efficiënte toepassingen voor UGV's als ondersteuning voor troepen en voorziet mogelijkheden om bewapende versies in te zetten. Een (al enigszins gedateerd) rapport uit 2008 van het Institute for Defense Analysis laat zien dat er een toenemende interesse is voor het investeren in militaire toepassingen van robottechnologie. Naast de Verenigde Staten zijn Canada, Frankrijk, Duitsland en Israël grote investeerders, maar ook in China zijn onderzoeksbudgetten met meer dan 200% gestegen.

Toekomstige toepassingen van UGV's lijken vooral betrekking te hebben op het onschadelijk maken van IEDs, landmijnen en voor ISR-doeleinden. Ondanks het feit dat er al wel bewapende robots ontwikkeld zijn, zijn die nog niet actief ingezet (of is daar althans nog geen bewijs van). Het is echter wel een wens van het Amerikaanse Ministerie van Defensie om bewapende robots te kunnen inzetten. Gezien de snelheid van de huidige ontwikkelingen zal dit wellicht niet lang op zich laten wachten.

Unmanned Underwater Vehicles en Unmanned Surface Vehicles

Ook onder en op het water groeit de rol van onbemande vaartuigen in militaire operaties. De eerste op afstand bestuurbare vaartuigen waren voornamelijk bedoeld voor het ruimen van mijnen. Het ging om kleine onderzeebootjes met speciale sonarapparatuur die mijnen kon detecteren. In latere versies konden de bootjes met diverse technieken ook mijnen detoneren. Deze *Remotely Operated Vehicles* (ROV's) zijn cruciaal geworden in onderwateroperaties.

De groeiende interesse in afstandbesturing leidde tot de ontwikkeling en inzet van zogenaamde *Unmanned Surface Vehicles* (USV's). Zo werd in 2003 tijdens de Irak-oorlog de Spartan Scout ingezet. Deze USV had een luidspreker aan boord en kon zo vanop afstand verdachte bootjes aanhouden en de bemanning ondervragen via een vertaler. UUV's en USV's worden ook veelvuldig ingezet voor het opsporen en vernietigen of juist het leggen van mijnen, het bewaken van grotere schepen en havens en het verzamelen van inlichtingen door het onderscheppen van vijandelijke communicatie. Voorts worden de mogelijkheden bekeken om deze schepen in te zetten voor aanvalsdoeleinden. Daarnaast kunnen zij

logistieke functies vervullen voor mariniers en taken binnen de elektronische oorlogvoering uitvoeren, zoals het verstoren van vijandelijke radars.

Operaties onder water hebben echter hun beperkingen door de complexe omstandigheden waarin zij onder water moeten opereren. Parameters als waterdruk, stromingen en bodemhoogte moeten allemaal ingecalculeerd worden. Complexe sensoren en besturing zijn nodig om hierop adequaat te kunnen anticiperen. Daarnaast tast het zoute water de vaartuigen aan, wat weer gevolgen heeft voor de duur van de inzet en de kosten van het onderhoud.

Toekomstige ontwikkelingen voor UUV's/USV's lijken gericht op ISR-taken (inlichtingen-bewaking-verkenning) en in mindere mate op aanvalstaken, gezien de beperkte slagkracht van de vaartuigen. In december 2010 werd bekend dat België samen met negen andere Europese lidstaten zal deelnemen aan een Europees project dat zich richt op de ontwikkeling van een *Unmanned Maritime System* (UMS). De taken van dit nog te ontwikkelen UMS zullen voornamelijk bestaan uit antimijn-operaties, maar zijn afhankelijk van de wensen van de afnemer. De ontwikkeling zou zich ook kunnen richten op andere taken, zoals ISR of zelfs offensieve taken.

Autonoom versus besturing vanop afstand

Met de snelle ontwikkelingen op het gebied van computertechnologie en artificiële intelligentie nemen de mogelijkheden toe om bepaalde functies van robots helemaal door de computer te laten uitvoeren. Dit gebeurt al op grote schaal, denken we maar aan de automatische piloot in een lijnvliesvliegtuig.

Er zijn verschillende argumenten om de autonomie van onbemande systemen op te drijven. Het financiële aspect is alvast primordiaal: robots met meer autonome functies behoeven minder menselijke aansturing en dus minder personeel. De zogenaamde *operators* zijn dan alleen nodig voor de controle. Daarnaast zijn er ook technische aspecten: robots kunnen sneller reageren dan mensen en kunnen grotere hoeveelheden data tegelijkertijd verwerken. Het autonoom maken van onbemande systemen zal ook het risico inperken dat systemen op drift gaan door een (bewuste) verstoring van het signaal tussen de operator en de robot of door hacking. De term "rogue (schurk) drones" wordt gebruikt om aan te geven dat de besturing van de drone niet meer functioneert. De drone gaat dan als het ware op drift en kan neerstorten of nog uren rondvliegen. De voorbije jaren werden verscheidene incidenten genoteerd waarbij het signaal tussen commandant en de onbemande vliegtuigen wegviel en de drones op hol sloegen. In 2009 moest de US Air Force in Afghanistan één van haar eigen toestellen neerschieten nadat dit toestel volledig bewapend op drift ging en dreigde het Afghaanse luchtruim te verlaten. Een onbemand vliegtuigje dat Ierse vredestroepen in 2008 gebruikten voor verkenningsvluchten boven Tsjaad raakte dan weer het contact kwijt met de bestuurder, en zette automatisch koers naar zijn Ierse basis, zo'n 5000 kilometer

verder. Het hoeft geen verbazing te wekken dat het toestel nooit arriveerde op zijn thuisbasis, maar onderweg crashte. Dergelijke crashes kunnen extra menselijk leed veroorzaken. Het Amerikaanse leger gaf in 2010 toe dat er al 79 crashes waren geweest met drones. Prijskaartje: minstens 1 miljoen dollar per crash. Gezien de kostprijs van de toestellen en het potentiële risico op militaire en politieke incidenten is het logisch dat zowel legers als private fabrikanten sterk inzetten op autonome systemen.

Drones en robots zullen op het terrein ook moeten kunnen reageren op gevaar. Vooralsnog wijzen onbemande systemen een doelwit aan met een laser, maar neemt uiteindelijk een mens de beslissing om te schieten. Omdat de reactiesnelheid van een robot sneller is dan die van een mens, is het zeer waarschijnlijk dat robots binnenkort uitgerust zullen worden om deze beslissing zelf te maken. Er bestaan trouwens al automatische afweersystemen die vijandelijk vuur al na milliseconden kunnen lokaliseren, herkennen, volgen en uitschakelen.

Onderzoek naar robots die zelf in staat zijn om doelen uit te kiezen en aan te vallen, kan op grote interesse rekenen vanuit defensiekringen. Volgens verschillende experts zal het in de toekomst echter niet in de eerste plaats gaan om op zichzelf opererende robots maar om samenwerking tussen robots en mensen. Pax Christi gelooft in geen geval dat dit tot meer veiligheid zal leiden, integendeel. Het zal altijd nodig blijven dat de mens de laatste schakel is die het proces voltooit (de zogenaamde 'man in the loop') en dus de controle heeft over de handelingen van de robot en vooral over de gevechtshandelingen.

De mate van autonomie die nu technisch mogelijk is, brengt grote problemen met zich mee. Hoe kan een vrijwel volledig geautomatiseerd systeem bijvoorbeeld onderscheid maken tussen vriend en vijand, strijder en burger? Juridisch zou het bovendien voor onoverkomelijke problemen zorgen indien er bij militaire acties geen menselijke beslissing en aansprakelijkheid meer aan te pas komt. De toegenomen autonomie dreigt de mens – zowel de militair als de burger op het terrein – steeds meer te marginaliseren. De juridische, ethische en psychologische consequenties hiervan bekijken we in de volgende hoofdstukken.

INZET VAN DE ONBEMANDE SYSTEMEN

Internationaal gebruik

De bekendste en grootste gebruikers van drones zijn de Amerikaanse en Israëlische overheid. Het Israëlische leger was een pionier met de inzet van drones in Libanon in 1982. Deze drones werden gebruikt voor verkenningsopdrachten, al is er ook (onbevestigd) sprake dat toen al bewapening zou voorzien zijn op de onbemande toestellen.

Tijdens de Kosovo-oorlog werd voor het eerst geëxperimenteerd met het installeren van lasers op drones, zodat deze doelen konden aanwijzen. In 2001 vuurde het Amerikaanse leger met succes een Hellfire-raket af vanop een drone. Het tijdperk van bewapende drones was ingeluid. Historisch toeval bepaalde dat deze evolutie in militaire actie net samenviel met de start van de "war on terror". Acties met gewapende drones zouden naderhand een cruciale rol gaan spelen in de Amerikaanse *counterinsurgency* (tegenaanval).

Philip Singer legt in zijn standaardwerk "Wired for War" uit hoe de politieke steun voor onbemande systemen uiteindelijk leidde tot een sterk verhoogde inzet van deze systemen. In de Amerikaanse Senaat leefde de overtuiging dat de Amerikaanse publieke opinie in steeds mindere mate slachtoffers onder haar militairen zou accepteren. Om desondanks het buitenlandbeleid van een geloofwaardige militaire component te voorzien, moesten er meer onbemande systemen komen. In de National Defense Authorization Act van 2001 stelde de Amerikaanse Senaat aan het leger het volgende doel: tegen 2010 de vloot met gevechtsvliegtuigen en tegen 2015 die met gevechtsvoertuigen voor 1/3de onbemand te maken. De Israëlische legerwoordvoerder Gil stelde het bijzonder bond maar trefzeker in een interview: " het grote voordeel van een drone is dat hij geen familie heeft die treurt wanneer hij wordt gedood."

Bewapende drones werden vanaf 2001 ingezet voor aanvallen in Afghanistan. Sindsdien werden ze ook gebruikt in Irak, Jemen, Somalië, Pakistan, Libië en in de Gazastrook. Voor zover bekend gebruiken alleen de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Israël bewapende UAV's. De VS gebruiken de Predator eveneens voor grensbewaking in het grensgebied met Mexico.

De VN-rapporteur voor "extrajudicial killings" (buitengerechtelijke executies) stelt dat zo'n 40 landen inmiddels over drones beschikken. Rusland, Turkije, China, India, Iran, en Frankrijk beschikken over of ontwikkelen bewapende drones, maar over gebruik is niets geweten. Landen als bijvoorbeeld de Verenigde Arabische Emiraten hebben aangegeven Amerikaanse bewapende drones te willen kopen. De handel in drones valt echter onder het Missile Technology Control Regime (MTCR). Volgens dit regime beloven lidstaten elkaar de grootste terughoudendheid in acht te nemen bij het verspreiden van de technologie van onbemande wapensystemen. Het is echter onduidelijk of het MTCR afdoende is om handel in drones en UAV technologie te reguleren. De proliferatie van de technologie lijkt al niet-staatelijke actoren bereikt te hebben. In 2005 beweerde Hezbollah dat zij vanuit Libanon een UAV voor verkenningen over Israëlisch grondgebied hadden gevlogen. Het Israëlisch ministerie van Defensie bevestigde dit, en claimde dat het ging om een Iraanse UAV. Israël maakt overigens zelf geen deel uit van het MTCR.

In het algemeen worden bewapende drones ingezet voor drie soorten taken. Allereerst voor wat in het militaire jargon "close air support" (CAS) heet: de ondersteuning van grondtroepen door middel van ondersteuning uit de lucht. De tweede taak is het gericht uitschakelen van bepaalde doelen. Deze missies, in het militaire jargon "targeted killings" genoemd, zijn veruit de meest omstreden en problematische operaties. De derde taak is het continu surveilleren van bepaalde gebieden, waarbij verdachte objecten meteen kunnen worden aangevallen.

"Een drone heeft geen familie die treurt wanneer hij wordt gedood..."
(gevechtsdrone van Boeing)

Robots vormen een andere categorie onbemande systemen. Onder robots verstaan we alle grondgebonden, op afstand bestuurbare systemen. Onder de categorie van UGV's vallen, net als bij de UAV's, zowel bewapende als onbewapende systemen. Onbewapende systemen worden gebruikt bij het onschadelijk maken van explosieven. Zo zetten de VS in Irak momenteel zo'n 6000 UGV's in. Ook het Britse leger gebruikt in Afghanistan een serie UGV's en UAV's onder de serienaam 'Talisman', om IED's

op te sporen en onschadelijk te maken. Er werden bovendien

ook drones (gekend als 'Packbots') ingezet na 9/11 om onder het puin van de Twin Towers naar slachtoffers te zoeken.

Het Israëlisch leger gebruikt een op afstand bestuurbaar en bewapend voertuig voor het bewaken van ondermeer grensovergangen. GNIUS, de fabrikant van deze 'Avantguard UGCV' produceert ook semiautonome voertuigen, die vooraf geprogrammeerde routes afleggen.

Ook in de VS worden bewapende robots ontwikkeld. Was het basistype van de UVG's, de TALON, nog gericht op assistentie bij het opruimen van explosieven (zoals in Bosnië en Herzegovina in 2000), vanaf 2007 was de SWORDS, een bewapende robot, beschikbaar om ingezet te worden in Irak. Het Amerikaanse leger heeft de SWORDS evenwel nooit ingezet. Singer vermeldt wel hoe soldaten in Irak een op afstand bestuurbare robot gebruikten om opstandelingen uit te schakelen. De robot zelf was niet bewapend en slechts uitgerust met camera's. De militairen plaatsten echter een mijn op het apparaat, reden het naar een plek waar opstandelingen waren gesignaleerd en lieten daar de mijn exploderen.

België

Gebruik

Het Belgisch leger beschikt over 13 onbemande vliegtuigen, type B-Hunter. Dit zijn onbewapende verkenningsvliegtuigen. Tot nu toe heeft ons land deze UAV's ingezet in twee internationale operaties. In 2005 werden zes UAV's ingezet in het kader van de operatie Althea (Europese Unie) in Bosnië-Herzegovina. In 2006 werden vier andere toestellen ingezet in het kader van de EUFOR-operatie van de Europese Unie in de Democratische Republiek Congo. De toestellen werden gebruikt voor observatievluchten tijdens de verkiezingen. Daarnaast worden sinds 2008 vanop de legerbasis van Koksijde observatievluchten uitgevoerd boven de Noordzee. De drones worden ingezet om olielozingen door schepen op te sporen.

De aankoop van de UAV's gebeurde in 1998. De toenmalige regering zette toen het licht op groen voor de aankoop van 18 B-Hunters, ter waarde van 52,5 miljoen euro. Intussen zijn al vijf B-Hunters verloren gegaan: drie tijdens fout gelopen landingsmanoeuvres en twee tijdens de operatie in Congo (één toestel werd neergeschoten, het andere toestel crashte bij het opstijgen).

Er bestaan op dit ogenblik geen plannen bij het Belgisch leger om bijkomende (gewapende of ongewapende) UAV's aan te schaffen, al experimenteert het leger wel met kleine, zelfgemaakte toestellen die het inzet bij militaire oefeningen.¹ De politiezone Genk kocht in mei van dit jaar wel een kleine UAV aan, uitgerust met camera². Zij zet hiermee als eerste niet-militaire instelling in ons land UAV's in.

1 <http://www.mil.be/def/news/index.asp?LAN=nl&ID=3336>

2 http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120420_012

Het Belgisch leger beschikt naast de 13 UAV's ook over drie robots van het type REMUS, autonome onderwatervaartuigen die gebruikt worden voor de detectie van mijnen en andere voorwerpen. Daarnaast heeft ons leger zes UGV's van het type THEODORE en vier VANGUARD-robots. Deze UGV's worden eveneens ingezet voor ontmijningsoperaties.

Standpunt

Tot vandaag nam ons land nog geen standpunt in over het gebruik van gewapende drones. In een antwoord op een vraag van parlementslid Eva Brems over het potentieel problematische juridische en ethische karakter van de "targeted killings" gaf Minister van Buitenlandse Zaken Reynders aan dat hij "niet overwoog om dit onderwerp ter sprake te brengen bij de betrokken landen (VS, Israël & de Russische Federatie, nvdv.)."³

Hoewel een rapport van de Speciale Rapporteur voor Buitengerechtigde, Standrechtelijke of Willekeurige Executies duidelijk stelde dat "dergelijke 'targeted killing' operaties in strijd zijn met het internationaal humanitair recht zolang de uitvoerders geen duidelijkheid scheppen over de juridische basis en de nadere operationele regels ervan", was het volgens Minister Reynders "voor België verstandiger om eerst hun (bovenstaande staten) reactie af te wachten", alvorens ons land positie zou innemen inzake het debat over de "targeted killings".

B-Hunter van het Belgisch leger op de luchtmachtbasis van Koksijde (cc)

3 Vraag nr. 10 van mevrouw de volksvertegenwoordiger Eva Brems van 19 december 2011 (N.) aan de vice-eersteminister en minister van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Europese Zaken: *Buitengerechtigde executies door de V.S., Israël en Rusland. - Internationale reactie (SV 330).*

HET EFFECT EN DE RISICO'S VAN ONBEMANDE SYSTEMEN OP HET TERREIN

In de discussie over de toename van het aantal robots op het slagveld wordt vaak geschermd met het argument dat robots effectiever kunnen opereren dan hun menselijke tegenhanger. Dit hoofdstuk geeft een kort overzicht van de argumenten, gevolgen en de risico's die de inzet van onbemande systemen met zich meebrengen.

Voordelen van onbemande systemen

Er bestaan verschillende redenen voor de toename van militaire investeringen in onbemande systemen.

- Zo zijn drones beter in staat dan bemande systemen om lange tijd boven het slagveld te cirkelen en informatie te vergaren. Betere informatie leidt tot een nauwkeurigere inschatting van de situatie. Dit zou militairen kunnen helpen om efficiënter te anticiperen. Zo kunnen onnodige burgerslachtoffers worden vermeden.
- Drones zijn beter bestand tegen de natuurkrachten die ontstaan bij hoge snelheidswendingen, zogeheten gravitatiekrachten of G-forces. Piloten kunnen maar een beperkt aantal G-forces aan, maar een drone heeft geen last van deze krachten. Bovendien vallen er geen dode piloten te betreuren bij een neergeschoten drone en zijn drones gemakkelijk vervangbaar. Risicovolle manoeuvres die met bemande vliegtuigen onuitvoerbaar zijn, zijn met drones wel mogelijk.
- Werk op het terrein dat als saai, vuil en gevaarlijk bekend staat, kan beter door robots dan door mensen uitgevoerd worden. Vooral bij het opsporen en ontmantelen van IED's heeft de inzet van robots al veel levens gespaard. Ook voor verkenningen kan de inzet van een drone of robot een sterke toegevoegde waarde hebben.
- Drones kunnen lang boven eenzelfde plaats blijven hangen en zo grondtroepen voorzien van informatie of gewapende steun (CAS). Vliegtuigen en helikopters hebben een veel beperktere actieradius. Hoewel F16's ook ingezet kunnen worden voor fotoherkenningsvluchten, kunnen zij niet permanent met een live videosignaal boven een territorium blijven cirkelen.

Het lijkt geen twijfel dat drones en robots als technische hulpmiddelen een effectieve aanvulling zijn op het huidige arsenaal. Hoewel de volle inzet van deze middelen nog niet lang gebeurt, geven veel militairen al aan geen operaties meer te willen doen zonder de technische ondersteuning van drones. De extra informatie die drones kunnen bieden, is cruciaal geworden voor het voorkomen van onnodige risico's, zeggen zij.

Bedenkingen

De inzet van onbemande systemen in conflictsituaties is geen eenduidig positief verhaal. Integendeel: sommige aspecten van het gebruik van drones zijn ronduit problematisch op politiek, ethisch, juridisch en psychologisch vlak. Als vredesbeweging willen wij in deze discussie die facetten belichten.

Een bijzonder groot probleem in de hele discussie inzake drones, is het doelbewust achterhouden van objectieve informatie over de effectiviteit van aanvallen van bewapende drones, zeker wat betreft de operaties in Afghanistan en Pakistan. De "surge", de troepenverhoging die president Obama in 2009 aankondigde voor Afghanistan, betekende ook een intensivering van het aantal "targeted killing"-operaties met drones in het grensgebied van Afghanistan en Pakistan. Deze operaties, waarbij vermeende kopstukken van de Taliban en Al-Qaida werden opgespoord, gelokaliseerd en uitgeschakeld, worden uitgevoerd door de CIA en door het Amerikaanse leger in het kader van de exclusieve en parallelle Amerikaanse "Enduring Freedom"-operatie in Afghanistan. Vooral de operaties uitgevoerd door de CIA zijn problematisch. In tegenstelling tot het leger acht de Amerikaanse inlichtingendienst zich minder gebonden aan procedés en voorschriften inzake oorlogsrecht en mensenrechten en openheid bij hun operaties. Als gevolg hiervan bestaat er weinig transparantie over operaties die zich al in de schemerzone van het juridisch toelaatbare bevinden.

Burgerslachtoffers bij luchtaanvallen

Het gebrek aan transparantie heeft gevolgen voor de informatie over het aantal burgerslachtoffers bij operaties met gewapende drones. De meest intensieve missies gebeuren op dit ogenblik in het afgelegen Afgaans-Pakistaanse grensgebied. Informatie sijpelt slechts sporadisch door: enkel bij grote incidenten of wanneer een "high target" uitgeschakeld wordt. De cijfers zijn daarom erg gevoelig voor propaganda van enerzijds de CIA en het Amerikaanse leger en anderzijds van de Taliban en andere opstandelingen. Dit maakt het lastig om een goede afweging te maken over het nut van de bewapende drones. Toch brachten waarnemers en mensenrechtenorganisaties enkele cijfers naar voor die tot nadenken aanzetten. De denktank "New America Foundation", die het Amerikaanse gebruik van drones in Pakistan analyseert, schat dat een derde van de slachtoffers van de luchtaanvallen burgers zijn.⁴

Hoewel de CIA er af en toe in slaagt om enkele "kopstukken" van de Taliban en Al-Qaida uit te schakelen, gaat dat vaak niet zonder slag of stoot. Zo kostte het 16 aanvallen en tussen de 207 en 321 bijkomende slachtoffers om uiteindelijk de Pakistaanse Taliban-leider Mehsud te doden. Elk burgerslachtoffer is er uiteraard één te veel. Daarnaast tast het hoge aantal burgerslachtoffers het voor de Amerikanen zo nodige draagvlak voor vrede in de regio ernstig aan. Elke gedode burger kan zorgen voor een nieuwe aanwas van de Taliban en Al-Qaida, zowel lokaal als internationaal.

De inzet van robots op de grond en in de lucht brengt ook andere problemen mee. Zo kan het laf lijken wanneer een leger geen fysieke grondtroepen inzet in gevechtssituaties. Deze beeldvorming doet de bereidwilligheid om te vechten

4 Peter Bergen & Katherine Tiederman, "The year of the drone: An Analysis of US Drone Strikes in Pakistan, 2004-2010", New America Foundation, <http://counterterrorism.newamerica.net/drones>

bij lokale verzetsgroepen toenemen. Of, zoals Singer schrijft: *“Using robots in war can create fear, but also unintentionally reveal it”*.⁵

Militair-strategische beperkingen

Oorlogvoering gebeurt vaak tussen asymmetrische partijen: niet-staatelijke actoren vechten tegen staatslegers of andere niet-staatelijke actoren. De huidige situatie in Afghanistan bewijst al dat deze actoren zich niet op de knieën laten dwingen door militaire macht in het algemeen, en ook niet door drones en robots. De opstandelingen in Afghanistan staan vandaag sterker dan in 2009, toen het gebruik van drones voor *“targeted killings”* een hoge vlucht nam. Sterker nog, gebruik van drones zou de oorlog verder naar urbane gebieden kunnen verplaatsen, waar gewapende strijders moeilijker zijn te lokaliseren en aan te vallen. Het risico bestaat dat er op militair-strategisch vlak teveel verwacht wordt van onbemande technologieën. Een studie van RAND (Research AND Development) over terrorisme (2008) toont aan dat militair geweld bijna nooit een reden is geweest voor gewapende niet-staatelijke actoren om de strijd op te geven.⁶

In de huidige conflicten zorgt de Westerse technologische dominantie op het slagveld voor een goed moment om nieuwe technologieën *“in alle rust”* te testen. De huidige tegenstanders hebben weinig tot geen adequate antwoorden op de inzet van drones. Tot nu toe zijn zij alleen in staat geweest de video-informatie (zgn. *video feeds*) af te tappen. Deze signalen werden onbeschermd doorgestuurd naar grondstations en konden eenvoudig worden afgeluisterd met goedkope apparatuur.⁷ Momenteel wordt hard gewerkt aan de versleuteling van deze signalen.

Bij een technologisch hoogwaardige tegenstander met betere luchtafweersystemen zullen drones dan weer niet toereikend zijn. Vanwege hun beperkte snelheid zijn drones vooralsnog erg kwetsbaar. Hun inzet zal dan hoge kosten met zich mee brengen.

Kortom, in de huidige complexe grensoverstijgende conflicten win je niet met technologische overmacht, maar met een strategie die gericht is op het wegnemen of verkleinen van de oorzaken van het conflict. Als teveel wordt gesteund op het militair technologisch overwicht, dan zal dat de rancune bij het verzet alleen maar vergroten.

De omgekeerde lens: proliferatie

Ten slotte gaan we in op het risico van proliferatie. De groei van het gebruik van drones heeft tot enorme investeringen

geleid in de sector van de robottechnologie. Het aantal landen dat drones gebruikt en ontwikkelt ligt nu al op 50 en dit aantal zal in de toekomst door verdere verspreiding van de technologie waarschijnlijk stijgen. De kosten voor het maken van drones en robots zijn in verhouding tot de kosten van bemande systemen laag. Zo zijn er al kleine commerciële drones te koop in reguliere supermarkten. Drones zijn momenteel goedkoper dan bemande vliegtuigen en leveren meer informatie. Waarschijnlijk zullen de kosten echter, zoals dat ook het geval was bij bemande vliegtuigen, stijgen naarmate er meer technologische ontwikkeling plaatsvindt. Ondanks deze stijgende kosten bestaat de kans op een *spill-over-effect*, dat wil zeggen dat eerder ontwikkelde technologie op de markt terechtkomt en voor belangstellenden toegankelijk wordt tegen relatief lage kosten.

Drones zijn op de lange termijn echter niet per se een goedkoop alternatief voor bemande systemen. Zo zal de hoeveelheid drones in vergelijking tot de hoeveelheid bemande vliegtuigen sterk toenemen. Elke drone *unit* bestaat uit gemiddeld drie man personeel: een operator, een wapenexpert en een sensoranalist. Daarnaast vergen deze toestellen ook onderhoud, vooral voor de hoogwaardige observatietechnologie waarmee ze zijn uitgerust. Zoals uit voorgaande hoofdstukken bleek, is er een groeiende interesse in het gebruik van drones en robots voor militaire doeleinden, maar de kosten van deze systemen zullen wellicht stijgen.

Vooralsnog zijn de trainingen voor drone-operators echter goedkoper en bespaart men ook op brandstofkosten.⁸ Doordat de technologie in een groot aantal gevallen gebaseerd is op *open source*-onderzoek, kunnen ook niet-staatelijke actoren of overheden van fragiele en repressieve staten gemakkelijk toegang krijgen tot deze – toch nog altijd goedkope en eenvoudige – technologie. Als technologische kennis over bewapende robots zich snel verspreidt, zou dit kunnen leiden tot de inzet van dit soort robots bij aanslagen. Een bewapende robot kan in een drukke menigte onder bepaalde omstandigheden veel slachtoffers maken, en een drone met explosieven kan een effectief middel voor een aanslag zijn. De roep om regulering van deze technologie neemt daarom ook toe. Zo heeft het International Committee for Robot Arms Control (ICRAC), bestaande uit experts op het gebied van artificiële intelligentie, robotica en bio-ethiek, een oproep gedaan om robottechnologie te reguleren met een wereldwijd beleid voor wapencontrole.⁹ De vraag is ook of de huidige grootschalige investeringen in ontwikkeling van militaire technologie gerechtvaardigd zijn.

5 Singer (2009) *Wired for War*. New York, Penguin. Pp. 312

6 Jones, S.G, Libick, M.C. (2008) *How terrorist groups end. Lessons for Countering al Qa'ida*. RAND. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG741-1.pdf (04-01-2011)

7 Gorman, S., Dreazen Y.J., en Cole, A. (2009) *Insurgents hack U.S. Drones*. <http://online.wsj.com/article/SB126102247889095011.html> (28-02-2011)

8 Hoffman, M. (2009) *UAV pilot career field could save \$1.5B*. [http://www.airforcetimes.com/news/2009/03/airforce_uav_audit_030109/\(04-01-2011\)](http://www.airforcetimes.com/news/2009/03/airforce_uav_audit_030109/(04-01-2011))

9 ICRAC (2010) *The statement of the 2010 Expert Workshop on Limiting Armed Tele-Operated and Autonomous Systems*. <http://www.icrac.co.uk/Expert%20Workshop%20Statement.pdf> (28-02-2011)

De toename van het gebruik van drones en robots kan (en zal waarschijnlijk) leiden tot een nieuwe wapenwedloop, met alle potentiële spanningen van dien. Hoewel de ontwikkeling van deze technologie hoe dan ook zal plaatsvinden, blijft de vraag in hoeverre hierin moet worden meegegaan. Een ander potentieel probleem is dat de drempel voor gevaarlijke (spionage) operaties verkleind wordt, aangezien hier door de inzet van drones minder risico's aan verbonden lijken. Als een drone echter wordt neerschoten of boven vijandelijk gebied wordt gespot, kunnen spanningen tussen staten oplopen. Het is vooralsnog niet duidelijk welke consequenties het neerschieten van een drone heeft binnen het *ius ad bellum* (recht tot oorlog), maar het kan tot escalatie van een conflict leiden.

Dit alles samenvattend kunnen we concluderen dat drones en robots een sterke toegevoegde waarde kunnen hebben in specifieke conflicten als ondersteuning voor grondtroepen, en dan vooral voor bomdetectie en –opruiming en ISR-operaties. In de toekomst zal de inzet van drones zeer waarschijnlijk toenemen. Het is echter nog maar de vraag of zij vanuit militair-strategisch perspectief een doorslaggevende factor kunnen zijn. Daarvoor is menselijke interactie op de grond van groter belang dan camera's in de lucht en een druk-op-de-knop-oorlogvoering. Ook neemt door de gemakkelijke verspreiding van technologie de kans toe dat bewapende drones gebruikt worden door terroristische groepen.

Dehumanisering van een conflict

Een veel gehoord bezwaar tegen de inzet van op afstand bestuurbare drones en robots is dat het menselijke contact uit het conflict wordt gehaald, de zogenaamde dehumanisering of ontmenselijking van oorlog. De nieuwe generatie piloten groeit op met computerspellen als *Medal of Honor* en *Call of Duty*, zogenaamde *first person shooters*, waarin de speler zich vanuit het directe oogpunt van een soldaat in het slagveld bevindt. In de meeste recente edities van deze spellen kunnen ook drones gebruikt worden om de vijand te lokaliseren en uit te schakelen. De generatie die opgroeit met dit soort spellen is een belangrijke doelgroep van het Amerikaanse leger voor rekrutering van nieuwe *drone-operators*. De grens tussen de virtuele wereld en de realiteit die operatoren of piloten op de grond veroorzaken kan vervagen doordat hun werk op een grote afstand staat van de fysieke ervaring van oorlog. De vrees dat operatoren dan nog voldoende onderscheid kunnen maken tussen een spel en de werkelijkheid is terecht. Illustreerend hiervoor is de opmerking van een drone-piloot in Qatar: *"It's like a video game. It can get a little bloodthirsty. But it's fucking cool"*.¹⁰

De afstand tot het slagveld, die wordt bereikt met drones en robots, kan nadelen en voordelen hebben. Los van het fysieke risico dat soldaten op het slagveld lopen, is er een ander belangrijk probleem dat met de inzet van drones wordt

omzeild: de aanwezigheid op het slagveld verkort de reactietijd van een militair en daarmee ook de mogelijkheid een juiste inschatting te maken. Hij of zij moet immers bliksemsnel beslissingen kunnen nemen. Dat vergroot het risico op een verkeerde beslissing. Dit probleem kan opgelost worden door de veel grotere afstand tot het slagveld die een *drone-operator* heeft. Ook hebben *drone-operators* toegang tot data die ondersteunend zijn bij het nemen van beslissingen.¹¹ Oorlog op afstand kan echter ook leiden tot psychologische vervlakking bij diegene die de wapens bedient. Door de fysieke afstand van de *drone-operators* tot het slagveld, ervaren zij geen angst. Zij zijn wel actief betrokken bij het gevecht en staan via video- en radiocommunicatie in directe verbinding met het veld. Als zodanig ervaren zij wel andere emotionele prikkels en stress, doordat zij horen hoe hun kameraden onder vuur liggen of doordat zij (vaak in detail) kunnen zien wat het effect is van hun eigen acties.¹² Om deze stressprikkels tegen te gaan wordt onderzocht of het mogelijk is via aangepaste interfaces geen rechtstreekse beelden meer te vertonen. Dat heeft echter ook weer een keerzijde: onderzoek wijst uit dat het gebruik van interfaces kan leiden tot te grote emotionele verwijdering van de vijand. Wanneer de vijand niet langer als persoon te herkennen is omdat hij op een beeldscherm wordt weergegeven als symbool, kan dat leiden tot dehumanisering. Soldaten worden dan doelbewust geconditioneerd om geen emoties te hebben bij het zien van de vijand, om zo de geweldsdrempel te verlagen zonder dat dit stress oplevert. Of, zoals Royakkers en van Est het formuleren: *"cubicle warriors (strijders in hokjes) lose sight of means and their ethical implications and start concentrating only on the ends or outcomes"*.¹³

Royakkers en van Est laten zien dat dehumanisering leidt tot morele ont koppeling: het doelwit wordt niet meer gezien als subject van het eigen morele kader. Hierdoor zijn de operatoren sneller geneigd gedrag te vertonen dat afwijkt van hun eigen ethische normen. De reden hiervoor is dat er geen verband wordt ervaren tussen het eigen gedrag, de verantwoordelijkheid hiervoor en de consequenties van het gedrag. De vergroting van de afstand tot het echte slagveld en de werkelijke context maakt het dus gemakkelijker voor soldaten om te doden, omdat ze zich minder bewust zijn van de consequenties en vooral gericht zijn op het bereiken van doelen.

Singer citeert onderzoek van Dave Grossman, een legerpsycholoog, die stelt dat soldaten van nature niet geneigd

11 Spiegel Online (2010) *It is not a videogame: Interview with a drone pilot*. Der Spiegel.

<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,682842,00.html>

12 McCloskey, M. (2009) *The war room: daily transition between battle, home takes toll on drone operators*. <http://www.stripes.com/news/the-war-room-daily-transition-between-battle-hometakes-a-toll-on-drone-operators-1.95949>. (28-02-2011)

13 Royakkers, L. en van Est, R. (2010) *The cubicle warrior: the marionette of digitalized warfare*.

In: *Ethics and Information Technology*, no. 12, pp. 289–296.

10 Singer (2009) *Wired for War*. New York, Penguin. Pp. 332

zijn hun tegenstander te doden.¹⁴ Militaire training richt zich er volgens Grossman dan ook op om tegenstanders te 'ontmenselijken'. Een factor die doden gemakkelijker maakt is, volgens Grossman, de afstand. Hoe groter de fysieke en emotionele afstand tot een doelwit, hoe gemakkelijker het is om iemand te doden. Singer verhaalt anekdotisch dat het gemak van de gewapende strijd voor de *drone-operators* maakt dat zij soms lijken te vergeten dat zich onder hun drone echte mensen bevinden, en dat zij zelf geen goden zijn die beslissen over leven en dood. De vraag is dus of *drone-operators* nog werkelijk een ethisch afgewogen beslissing kunnen nemen.

Cubicle warrior: Amerikaans "pilot" bestuurt een RQ-1 Predator vanuit een controlebasis in Irak

Toch ondervinden piloten van onbewapende drones wel degelijk negatieve ervaringen door de oorlog op afstand. Een probleem voor specifieke *drone-operators* is dat zij niet de mogelijkheid hebben om hun ervaringen te verwerken in hun directe omgeving, aangezien ze niet zelf op het slagveld aanwezig zijn. Waar normaal gesproken militairen in een oorlogssituatie continu in elkaars gezelschap verkeren en zo ervaringen kunnen delen en verwerken, missen deze *cubicle warriors* zo'n omgeving. Zij stappen in hun auto en rijden het burgerleven weer in. Hierdoor missen zij de ervaring van verwerking die cruciaal is, met psychologische problemen tot gevolg. Kortom, de effecten van oorlog met onbemande systemen op de menselijke ervaring van het conflict zijn te diffuus om er een eenduidig oordeel over te hebben.

14 Singer (2009) *Wired for War*. New York, Penguin. Pp. 395. Zie: Grossman, D. (1998) *On Killing*. Back Bay Books, New York. pp. 99-133

ETHISCHE EN JURIDISCHE VRAGEN EN OVERDENKINGEN

Het internationaal (oorlogs)recht loopt steeds achter de feiten aan. Wijzigingen in het internationaal oorlogsrecht dringen zich op na de toepassing van nieuwe technologieën. Daarom is ethische oordeelsvorming over onbemande systemen en het gebruik van drones op dit moment van belang, nu het gebruik van onbemande systemen toeneemt en de implicaties voor het IHR (Internationaal Humanitair Recht) nog niet helder zijn.

In dit hoofdstuk bekijken we enkele afzonderlijke onderwerpen vanuit een ethisch en juridisch oogpunt. We bekijken de culturele context, dan het gebruik van onbewapende drones, vervolgens het gebruik van bewapende drones en ten slotte besteden we kort aandacht aan de buitengerechtigde executies met drones. Het doel van dit hoofdstuk is duidelijk te maken welke ethische vragen beantwoord moeten worden vooraleer drones gebruikt kunnen worden. Het leidende beginsel bij deze ethische vragen is menselijke waardigheid. Vanuit dat beginsel is het criterium dat gewapend optreden moet bijdragen aan de bescherming van burgers.

Risicoloos oorlogvoeren

In "Human Warfare" beschrijft Christopher Coker hoe (m.n. Westerse) samenlevingen zich steeds verder richten op het inperken van risico's, ook bij het voeren van oorlogen.¹⁵ Coker legt uit hoe deelnemen aan de gewapende strijd in naam van de staat na de Middeleeuwen als een burgerlijke deugd werd beschouwd. Macchiavelli sprak in dit verband over 'moed', Hegel over 'roeping' en 'publieke dienst'. Moed en sociale deugd werden in de tijd van deze denkers verbonden aan de doelen van de staat, die al dan niet gewapenderhand moesten worden verdedigd of bevochten.

Clausewitz legde expliciet de verbinding tussen de staat, burgers en militairen. Volgens Clausewitz zet de militair zich in voor zijn gemeenschap, de natiestaat. Hedendaagse auteurs als Primo Levi en Ulrich Beck beschrijven hoe in onze tijd niet langer moed een sturend principe is, maar het mijden van risico's.

De westerse landen voeren geen oorlogen meer vanwege principes of om 'het goede', maar om risico's van bijvoorbeeld terrorisme of nucleaire proliferatie in te perken. In die oorlogen is het basisprincipe bij de beslissing over de inzet van militairen niet langer 'moed' of 'sociale deugd', maar de onzekerheid over de gevolgen voor de individuele soldaat, aldus Coker. Ook is de verbinding met de natiestaat, zoals Clausewitz die benoemde, verzwakt of verdwenen. De publieke opinie dwingt het vermijden van risico's voor militairen af. Coker wijst ter illustratie op de keuze voor het luchtwapen in Kosovo, waarbij de NAVO niet lager dan 15.000 voet vloog, om risico's voor de piloten te beperken.

Omdat westerse maatschappijen steeds meer begaan zijn met de risico's van de oorlogvoering, plaatsen onze maatschappijen

15 Coker, C. (2001) *Humane warfare*. London, Routledge. Pp. 44-66

oorlogen in dat kader. Het risico voor westerse militairen is één van de belangrijkste criteria geworden bij het uitzenden van troepen. De robotisering van oorlogvoering is hiermee onlosmakelijk verbonden. Het gevaarlijkste werk door robots laten uitvoeren, beperkt de risico's voor westerse militairen. De vraag waaróm we eigenlijk militairen inzetten, wordt bijna nooit beantwoord.

De vraag is ook wat de risico's zijn voor hen die niet de middelen hebben om zich met robots fysiek aan de strijd te onttrekken. Het belangrijkste criterium bij de ethische beoordeling van het gebruik van drones is voor ons of burgers in conflictgebieden veiliger of juist onveiliger worden door het gebruik van robots. Als de bescherming van burgers het leidende principe is, lijkt het noodzakelijk te accepteren dat militairen risico's lopen. En dat sluit, zacht uitgedrukt, niet goed aan bij de behoefte in de westerse samenleving om risico's te vermijden.

Onbepaalde systemen

Bepaalde onbemande systemen kunnen mensenlevens redden en een bijdrage leveren aan *human security* (menselijke veiligheid). Een duidelijk voorbeeld is de inzet van robots bij het ontmantelen van explosieven. Onbemande drones kunnen belangrijke informatie aan het inlichtingenpakket toevoegen. Dat laat militairen toe 'om de hoek' en 'over de heuvel' te kijken. In principe zijn daarmee de mogelijkheden om burgers te beschermen sterk uitgebreid. Als militaire commandanten preciezer weten waar zich burgers en strijders bevinden, kan geweld immers nauwkeuriger worden toegepast, of kan juist worden besloten geen geweld toe te passen. Burgers zijn in theorie dus veiliger als militairen tijdens gewapende conflicten over drones beschikken.

Uiteraard kan alleen beeldmateriaal van drones niet volstaan. Vaak ontbreekt bij deze beelden de context en is aanvulling vanuit andere inlichtingenbronnen noodzakelijk. Een andere kanttekening is dat *information overload* (een overdaad aan informatie) kan ontstaan.¹⁶ Waartoe deze *overload* kan leiden, blijkt uit de analyse van een incident in Afghanistan in 2010. Amerikaanse helikopters bestookten een aantal wagens omdat daarin Talibanstrijders zouden zitten. Men was tot die conclusie gekomen na analyse van beeldmateriaal, onder andere vergaard door een drone. De conclusie bleek foutief: het ging hier om burgers, onder wie vrouwen en kleine kinderen.¹⁷ De analyse van dit incident wijst een teveel aan informatie aan als één van de oorzaken. De inzet van drones voor inlichtingen kan alleen bijdragen aan *human security* als de verzamelde informatie complementair is aan andere

methoden van informatievergaring, en als de capaciteit aanwezig is om de informatie te duiden.

Tegen het gebruik van drones voor inlichtingen zijn twee ethische bezwaren aan te voeren. Allereerst geldt het bezwaar van de privacy, vooral bij inzet van drones voor civiele doeleinden, d.w.z. in situaties waarin geen sprake is van een gewapend conflict. In deze situaties kunnen civiele of militaire actoren drones gebruiken om criminaliteit te voorkomen of te bestrijden. Het gebruik van drones is dan te vergelijken met het ophangen van camera's. In België geldt dat de aanwezigheid van camera's in openbare ruimtes kenbaar moet gemaakt worden. Bij drones ligt dat ingewikkelder.

Waar het gaat om gebruik van drones ten behoeve van inlichtingenvergaring in situaties van gewapend conflict, is sprake van militair gebruik. Met betrekking tot militair gebruik van inlichtingen-drones, geldt vooral het 'hellend vlak argument'. De redenering is dat het gebruik van drones voor het inwinnen van inlichtingen de drempel verlaagt voor het gebruik van bewapende drones. In principe is deze redenering goed te verdedigen, zeker als men bedenkt dat bewapende drones ook daadwerkelijk verder ontwikkelde inlichtingendrones zijn.

Uit getuigenissen blijkt vooral de angst die drones oproepen bij burgers. Het is belangrijk te beseffen dat burgers het onderscheid tussen bewapende en onbewapende drones niet kunnen maken. Voor hen betekent het geluid van een drone dat ieder moment ergens een raket kan inslaan. De permanente angst die onder de bevolking leeft, zou bij commandanten die drones inzetten een belangrijke overweging moeten zijn. Zowel op strategische gronden (de antipathie die de inzet van drones oproept) als op ethische gronden.

Bewapende systemen

Het gebruik van bewapende systemen vergroot de afstand tussen militair en doelwit. Welke nieuwe ethische en juridische vragen roept dat op? Human Rights Watch (HRW) onderzocht het gebruik van bewapende drones door het Israëlisch leger in de Gazastrook in december 2008 en januari 2009.

Volgens HRW vallen drones net zoals andere wapensystemen onder het internationaal oorlogsrecht. De operatoren van drones zijn daarom volgens HRW evenzeer gebonden aan het internationaal oorlogsrecht als iedere andere soldaat. Wat in het rapport opvalt, is dat HRW uitvoerig ingaat op de voordelen van bewapende drones boven bijvoorbeeld gevechtsvliegtuigen of –helikopters. HRW wijst er in het rapport stelselmatig op dat de voordelen door het Israëlisch leger niet gebruikt werden. HRW wijst er ook op dat de verbeterde mogelijkheden van drones op het gebied van precisie de verantwoordelijkheid van de gebruiker vergroten om dan ook minder burgerslachtoffers te maken. De gebruiker kan zich ook niet meer verschuilen achter de beperkingen van

16 Shanker, T. en Richtell, M. (2011) *In new military, data overload can be deadly*. New York Times.

http://www.nytimes.com/2011/01/17/technology/17brain.html?pagewanted=2&_r=1
(06-04-2011)

17 Cloud, D.S. (2011) *Anatomy of an Afghan war tragedy*. Los Angeles Times. <http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-afghanistan-drone-20110410,0,2818134,full.story> (18-04-2011)

het wapensysteem wanneer er toch burgerslachtoffers door drones vallen. Een principieel bezwaar tegen drones is bij HRW niet terug te vinden.¹⁸

Omdat voor bepaalde *extrajudicial killings* drones worden gebruikt, besteedt de de VN-rapporteur die voor deze materie is aangesteld aandacht aan de ethische implicaties van het gebruik van onbemande systemen. De rapporteur wijst daarbij op een aantal zaken. Allereerst stelt hij dat drones als wapensysteem in principe moeten worden beoordeeld op hun gebruik aan de hand van het Internationaal Humanitair Recht (IHL). Verder voert hij aan dat door het gemak en gebrek aan risico waarmee drones kunnen worden ingezet, het risico bestaat dat krijgsmachten de regels van het IHR te ruim gaan interpreteren. Het risico voor eigen personeel is immers beperkt. De rapporteur waarschuwt commandanten dan ook om de regels van het IHR in acht te nemen ongeacht het wapensysteem dat wordt ingezet. Hij wijst voorts op het gevaar van het ontstaan van een 'playstation-mentaliteit' bij de bestuurders van drones.¹⁹ Volgens deskundigen bestaat het risico dat door de grote afstand tussen doelwit en schutter, de laatste te gemakkelijk de beslissing neemt om geweld te gebruiken. Voor een deel gaat het hier om hetzelfde probleem dat ook bij langeafstandsgeschut en bommenwerpers geldt. Drone-operators worden echter in extreme mate aan deze mechanismen blootgesteld. Het ethisch bezwaar dat de toegenomen afstand het doden makkelijker maakt, weegt hierdoor ook zwaarder.

Een andere ethische vraag bij het gebruik van bewapende drones betreft de vermeende verbeterde capaciteit om burgers te beschermen. Eerder hebben bijvoorbeeld bommen eenzelfde ontwikkeling doorgemaakt. Zo werden "vrijevalbommen" tijdens de eerste Golfoorlog vervangen door lasergeleide bommen. Die zijn preciezer, kunnen daardoor beter 'discrimineren' (het onderscheid maken tussen burgers en strijders) en zouden het aantal burgerslachtoffers in theorie drastisch kunnen verminderen. In de praktijk blijkt echter dat precies omdat deze bommen beter kunnen discrimineren, men ook sneller tot inzet overgaat. De risico's zijn immers zeer beperkt. Precisiebommen worden daarom ingezet in situaties waarin vrijevalbommen niet zouden worden ingezet vanwege het risico op burgerdoden. Het aantal doelen breidt zich daardoor uit en er wordt gemakkelijker gemikt op doelen vlakbij civiele locaties. De foutenmarge als gevolg van inlichtingenfouten blijft echter gelijk. Per saldo zou daardoor het aantal burgerslachtoffers kunnen toenemen. Met drones zou de precisie in theorie kunnen toenemen. De vraag is echter of hier niet dezelfde ontwikkeling plaatsheeft als bij precisiebommen. Er circuleren verschillende schattingen van het aantal burgerslachtoffers van drones. Het rapport van de

Fellowship of Reconciliation somt er een aantal op.²⁰ Zoals gezegd schat de Amerikaanse denktank The New America Foundation het aandeel burgerslachtoffers in Pakistan op een derde. Pakistaanse bronnen als Pakistan Body Count, stellen dat er voor elke gedode "militant" 50 burgers stierven.²¹

Een uitgebreide analyse van het aantal burgerslachtoffers van drone-aanvallen in verschillende gebieden, ontbreekt echter op dit moment. Ook als die cijfers er zijn, moet nog de lastige vraag worden beantwoord of drones meer of minder burgerslachtoffers maken dan bemande alternatieven. Pas met die cijfers in de hand kan een volledige beoordeling worden gemaakt van de mate waarin drones *human security* schenden of bevorderen. Het is dan ook essentieel dat staten die drones gebruiken daarover transparant zijn en er zelf ook alles aan doen om te onderzoeken of met drones het risico op burgerdoden niet groter is geworden. Naast deze ethische vragen zijn er ook juridische vragen. Singer stelt bijv. de vraag of drone-operators binnen het IHR als combattanten kunnen worden aangemerkt. Volgens de huidige regels is dat zo. Dat betekent dat zij in hun thuisland, in het geval van de VS de omgeving van Las Vegas, waar zich een belangrijk controlecentrum voor drones bevindt, legitieme doelwitten zijn. Een andere belangrijke juridische vraag betreft de verantwoordelijkheid. Dat de drone-operators een bepaalde verantwoordelijkheid dragen is nog wel duidelijk. Maar hoe zit het de militairen hogerop in de hiërarchie? Is dan de directe commandant van de drone-operator verantwoordelijk, of de commandant op het terrein, die gevraagd heeft om de drone in te zetten? Een duidelijke definitie van deze verantwoordelijkheid is cruciaal om recht te doen aan het oorlogsrecht.

Buitengerechtelijke executies

De vraag naar de inzet van drones hangt nauw samen met de vraag naar de legitimiteit (en de legaliteit) van *extrajudicial killings*. Toch moet dit onderwerp onderscheiden worden van de inzet van drones. Buitengerechtelijke executies kunnen immers ook met andere middelen worden uitgevoerd. De discussie over executies is daarom een andere dan de discussie over drones. Ondanks dat is er wel enig verband: de drempel voor buitengerechtelijke executies in Pakistan lijkt veel lager te liggen, precies doordat het om onbemande wapensystemen gaat.

Amitai Etzioni verdedigt het buitengerechtig executeren van strijders behorend tot een *non-state group*.²² Volgens Etzioni geven deze strijders het recht op om tijdens een conflict als

18 Human Rights Watch (2009) *Precisely Wrong. Gaza Civilians Killed by Israeli Drone-Launched Missiles*. <http://www.hrw.org/en/reports/2009/06/30/precisely-wrong-0> (04-01-2011)

19 Alston, P. (2010) *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. UN no. A/HRC/14/24/Add.6. Pp. 24-25

20 FOR (2010) *Convenient Killing: Armed drones and the playstation mentality*. Pp. 6. Zie ook:

Pakistan Bodycount (2011) *Pakistan Body Count*. <http://www.pakistanbodycount.org/> (07-02-2011)

21 Bergen, P. en Tiedemann, K. (2010) *The year of the drone: an analysis of U.S. drone strikes in Pakistan, 2004-2010*. New America Foundation

22 Etzioni, A. (2010) *Unmanned Aircraft Systems: the Moral and Legal Case*. In: Joint Forces Quarterly, Issue 57 2010. Pp. 66-72

burger behandeld te worden door misbruik te maken van hun civiele status. Omdat onregelmatige strijders zich tussen burgers begeven en daardoor moeilijk zijn aan te pakken, moeten zij uitgeschakeld worden vooraleer ze zich met kwade bedoelingen tussen burgers begeven, aldus Etzioni. Volgens hem zijn drones hiervoor uitstekend geschikt. Een Amerikaanse regeringsfunctionaris lichtte de buitengerechtelijke executies als volgt toe: *"In this ongoing armed conflict, the United States has the authority under international law, and the responsibility to its citizens, to use force, including lethal force, to defend itself, including by targeting persons such as high-level al Qaeda leaders who are planning attacks."*²³ Anderen vragen zich af of deze buitengerechtelijke executies geen nieuwe norm creëren. Jeffrey Smith, voormalig hoog ambtenaar bij de CIA, stelt dat van deze executies de suggestie kan uitgaan dat het normaal gedrag betreft. Hij waarschuwt voor een boemerang-effect, waardoor Amerikanen eveneens het doelwit van buitengerechtelijke executies zouden kunnen worden.²⁴ Buitengerechtelijke executies kunnen tegenstanders een argument bieden om in de landen die de executies uitvoeren eveneens heel specifieke doelen aan te vallen. Het slagveld wordt zo vergroot, op een manier waarvan de gevolgen nog niet te overzien zijn.

De VN-rapporteur voor *extrajudicial killings* oordeelt dat deze onder strikte criteria legaal kunnen zijn.²⁵ Hij stelt dat staten die buitengerechtelijke executies uitvoeren, duidelijk moeten maken op basis van welke internationale regels zij dit doen. Voorts moeten de burgerslachtoffers worden geteld. Ook vraagt de rapporteur aan de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten om met staten en bijvoorbeeld het Rode Kruis na te denken over wie nu precies gezien kan en mag worden als 'deelnemend aan gewapende strijd'. Meer bepaald met betrekking tot drones stelt de rapporteur dat het de verantwoordelijkheid van de *operators* is om zich er van te verzekeren dat de commandant zijn beslissing neemt op basis van visuele bevestiging. Ook moet de burgerbevolking worden gewaarschuwd voor de aanval.

In ieder geval is duidelijk dat het internationaal recht het gebruik van drones voor buitengerechtelijke executies (en wellicht ook in het algemeen) nog onvoldoende van een juridisch kader voorziet. Een dergelijk kader moet er zo snel mogelijk komen. Daarbij moet het discriminatiebeginsel centraal staan: burgers mogen geen slachtoffer worden van gewapend geweld.

23 Johnson, K. (2010) *US defends legality of killing with drones*. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303450704575159864237752180.html> (04-01-2011)

24 Mayer, J. (2009) *The Predator war: what are the risks of the CIA's covert drone*

program? http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer (10-01-2011)

25 Alston, P. (2010) *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. UN no. A/HRC/14/24/Add.6. Pp. 27-29

CONCLUSIES

In dit dossier hebben we zo goed mogelijk geschetst hoe onbemande systemen worden ingezet in militaire en antiterroristische operaties, maar ook in civiele opdrachten. De vele vragen die het gebruik oproepen worden tot nu toe vooral in militaire en academische kringen besproken, waar de discussie te vaak wordt verengd tot militair-strategische en politiek-economische aspecten. Bovendien wordt nog al te vaak beslist tot het inzetten van militairen bij interventies. Vredes- en mensenrechtenorganisaties zijn door de hoge mate van non-transparantie aangewezen op publicaties van derden. Slechts enkele NGO's hebben onderzoek gedaan in conflicten waar drones en andere onbemande tuigen werden gebruikt.

De opmars van deze tuigen is spectaculair en vraagt een stevig politiek en publiek debat over de ethische en juridische gevolgen ervan. De inhoud van dit dossier hoopt daaraan bij te dragen. De evidentie, waarvan nu wordt uitgegaan, om steeds meer drones in te zetten, gaat voorbij aan de fundamentele rechten en vrijheden van de mens en aan het internationaal humanitair recht.

Ook in militaire kringen zijn de meningen verdeeld. Een drone-operator kan op videobeelden niet steeds uitmaken of hij een soldaat of "terrorist" neerschiet of een onschuldige burger. Bovendien wordt de geviseerde bevolking panisch bij het horen van de zoemende vliegtuigjes. Brits generaal op rust Sir Hugh Beach stelde eind augustus op een conferentie in Kortenberg: "While in America the emphasis on drone strikes is widely accepted, in Pakistan it is impossible to overestimate the anger and distress they cause. Almost all Pakistanis feel that they are personally under attack, and that America tramples on their precarious national sovereignty!"

Voor de tendens om met onbemande vliegtuigjes mensen te doden, executeren zeg maar, baart vele militairen zorgen. Zij waarschuwen daarbij vooral voor het willekeurig doden van jongens en mannen, die de leeftijd zouden kunnen hebben van een militair.

De massale ontwikkeling van drones en het snel toenemend aantal landen dat ze gebruikt, dwingt ons allen om duidelijke afspraken te maken die beantwoorden aan ethische, juridische en politiek-economische criteria. Het kan niet zijn dat in zware financiële crisistijden regeringen bereid zijn miljoenen euro's te investeren in onbemande systemen, terwijl vele andere problemen, zoals sociale onrechtvaardigheid, wachten op een oplossing.

Als vredesbeweging blijven wij pleiten voor een absolute prioriteit voor niet-militaire bevorderingen om met conflicten om te gaan.

1 Vertaling: "Terwijl in Amerika de nadruk op het inzetten van drones breed is aanvaard, is het in Pakistan onmogelijk om de angst en spanning te overschatten, die de drones veroorzaken. Bijna alle Pakistani voelen zich persoonlijk onder vuur genomen, en menen dat Amerika hun fragiele nationale soevereiniteit met de voeten treedt."

In juli 2012 riep een Amerikaans netwerk van religieus geïnspireerde organisaties – waaronder ook **Pax Christi International** – de Amerikaanse regering op het gebruik van drones voor “executies” een halt toe te roepen. Pax Christi Vlaanderen sluit zich bij onderstaande oproep aan.

“De ongebreidelde toename van dodelijke onbemande luchtvaartuigen (UAV’s), of drones, wekt onze diepste bezorgdheid. De Verenigde Staten effenen hiermee het pad voor een nieuwe vorm van oorlog voeren, waarbij operatoren in de Verenigde Staten vanop afstand mensen doden die zich duizenden kilometers verder bevinden. Drones zijn het favoriete oorlogswapen van de Amerikaanse militairen geworden, omdat zij geen risico opleveren voor hun eigen leven. Ondertussen hebben drone-aanvallen wel geleid tot de dood van honderden onschuldige burgers in landen waarmee wij niet in oorlog zijn, zoals Pakistan, Jemen en Somalië. Wij achten het dan ook bijzonder kwalijk dat:

- de president en zijn staf een *Kill List* (executielijst) opstellen, waardoor zij in wezen optreden als aanklager, rechter, jury en beul. De mensen op deze lijst zijn nooit in beschuldiging gesteld, hebben nooit een proces gekregen of zijn nooit veroordeeld door een rechtbank. Zij hebben ook nooit de kans gekregen om zich over te geven;
- jongens vanaf de leeftijd waarop zij militair actief kunnen zijn, automatisch beschouwd worden als ‘strijder’, wat aangegrepen wordt om een executie te verantwoorden; dit is een extreme en bijzonder macabere vorm van profilering;
- drones niet alleen hun beoogde doelwit treffen, maar ook onschuldige mensen, onder wie kinderen. Dit gaat in tegen de fundamentele waarde van het menselijk leven;
- drones in de handen van de CIA en de Joint Special Operations Command onder een waas van geheimhouding zitten verscholen. Het gebrek aan transparantie en aansprakelijkheid gaat in tegen de fundamenten van een democratische samenleving;

- drones het doden van mensen abstract, onpersoonlijk, antiseptisch, handig en “eenvoudig” maken;
- de Amerikaanse regering stelt dat drones geen Amerikaanse levens in gevaar brengen, en dat het Congres (de volksvertegenwoordiging) hierin dan ook niet moet geconsulteerd worden. Dit leidt tot een gevaarlijke vorm van misbruik van de uitvoerende macht;
- gebruik van drones in de geïsoleerde regio’s Guantanamo hebben vervangen als argument voor het rekruteren van militanten. Zij voeden de anti-Amerikaanse gevoelens, radicaliseren lokale bevolkingen en zetten een eindeloze geweldspiraal in gang;
- de Verenigde Staten hiermee aantonen dat een land kennelijk overal kan gaan waar het wil en er op basis van geheime informatie naar believen mensen kan uitschakelen. Dit leidt de wereld naar chaos en wetteloosheid.

De grote wereldreligies leren ons dat we het menselijk leven moeten koesteren. Deze onpersoonlijke, risicoloze werkwijze om aan de andere kant van de wereld mensen te gaan doden, gaat in tegen ons geloof en onze tradities. Wij dringen er bij onze regering op aan om deze met geheimhouding omgeven executies vanop afstand stop te zetten. In plaats daarvan moeten onze beleidsvoerders buitenlandse betrekkingen voorstaan die de waarden van een democratische en humane maatschappij bijtreden. Wij roepen de Verenigde Naties op om een regelgeving te voorzien die het internationale gebruik van gewapende drones reguleert. Deze regelgeving moet gebaseerd zijn op de wetten van de rechtsstaat en een rechtvaardige en vreedevolle wereldgemeenschap voorstaan, die elk mens in zijn waardigheid en vrijheid laat.”

Hussam Ayloush, Executive Director, Council on American-Islamic Relations, LA, Betty Campbell, Religious Sisters of Mercy Grace Roberts Dymess, D.P.D.S. Reverend Peter Hinde, Order of Carmelites, Doctor of Divinity, Rabbi Jonathan Klein, Executive Director, Clergy and Laity United for Economic Justice LA, Reverend George Regis, Episcopal Church Dr. Susan Stouffer, Director, Peace Center, United University Church, LA Marie Dennis, Co-President Pax Christi International

COLOFON

Auteur van dit dossier: Stijn Van Bever

Redactie: Karolien Berger & Annemarie Gielen

Eindredactie: Karin Seberechts

Verantwoordelijke uitgever: Annemarie Gielen

Druk & lay-out: Drukkerij Room, Sint-Niklaas

ISBN-nummer: 9789461370310

Wettelijk depotnummer: D/2012/3498/10

Foto's: Creative Commons en publiek domein.